Zbierka súdnych rozhodnutí

NÁVRHY GENERÁLNEJ ADVOKÁTKY
ELEANOR SHARPSTON
prednesené 11. septembra 2018 [1]

Vec C-457/17

Heiko Jonny Maniero
proti
Studienstiftung des deutschen Volkes eV

[návrh na začatie prejudiciálneho konania, ktorý podal Bundesgerichtshof (Spolkový súdny dvor, Nemecko)]

„Smernica 2000/43/ES – Rovnosť zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod – Článok 3 ods. 1 písm. g) – Vzdelanie – Štipendiá udelené študentom, ktorí absolvovali prvú štátnu skúšku z práva“

1. „Nikto by nemal spochybňovať, že vzdelanie mladých vyžaduje osobitnú pozornosť zákonodarcu… ale treba zvážiť otázku, čo predstavuje vzdelanie…“. [2]

2. Európsky zákonodarca v tejto súvislosti prijal právne predpisy, ktoré okrem iného uznávajú právo na vzdelanie ako základné právo. [3] Nevymedzil však pojem „vzdelanie“. Tento návrh na začatie prejudiciálneho konania požaduje, aby Súdny dvor odpovedal na túto prastarú otázku, ktorá je teraz položená v kontexte práva EÚ a konkrétnejšie smernice Rady 2000/43/ES. [4] Čo predstavuje vzdelanie?

Právny rámec

Smernica 2000/43

3. Účelom smernice 2000/43 je ustanovenie rámca boja proti diskriminácii na základe rasy alebo etnického pôvodu. [5]

4. Článok 2 ods. 1 zakazuje priamu aj nepriamu diskrimináciu z dôvodu rasového alebo etnického pôvodu. Článok 2 ods. 2 definuje priamu diskrimináciu ako prípad „keď sa s jednou osobou z dôvodu rasy alebo etnického pôvodu zaobchádza, zaobchádzalo, alebo by sa zaobchádzalo v porovnateľnej situácii menej priaznivo ako s inou osobou“ a nepriamu diskrimináciu ako prípad „ak by v dôsledku

1 Jazyk prednesu: angličtina.

2 „ τι μὲν ο ν τ νομοθέτ μάλιστα πραγματευτέον περ τ ν τῶν νέων παιδείαν, ο δε ς ν μφισβητήσειε … τίς δ ἔσται παιδεία … δε μ λανθάνειν“. Aristoteles, *Politika*, kniha ôsma.

3 Článok 14 Charty základných práv Európskej únie (Ú. v. ES C 364, 2000, s. 1) (ďalej len „Charta“).

4 Smernica z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod (Ú. v. ES L 180, 2000, s. 22; Mim. vyd. 20/001, s. 23).

5 Článok 1.

navonok neutrálneho predpisu, kritéria alebo zvyklosti bola znevýhodnená osoba určitej rasy alebo etnického pôvodu v porovnaní s inými osobami, iba ak uvedený predpis, kritérium alebo zvyklosť je objektívne odôvodnený legitímnym cieľom a prostriedky na jeho dosiahnutie sú primerané a nevyhnutné“.

5. Článok 3 ods. 1 vymedzuje rozsah pôsobnosti tak, že sa „v rámci právomocí delegovaných na spoločenstvo vzťahuje na všetky osoby z verejného i súkromného sektora, vrátane verejných subjektov, pokiaľ ide o:… g) vzdelanie…“.

Vnútroštátne právne predpisy

6. Smernica 2000/43 bola v Nemecku prebratá Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (všeobecný zákon o rovnosti zaobchádzania, ďalej len „AGG“).

7. § 1 AGG zakazuje akúkoľvek diskrimináciu na základe, okrem iného, rasového alebo etnického pôvodu. § 2 ods. 1 bod 7, ktorý preberá článok 3 ods. 1 písm. g) smernice 2000/43, vymedzuje rozsah zákazu tak, že zahŕňa diskrimináciu vo vzťahu, okrem iného, k vzdelávaniu. § 3 ods. 1 a 2 definuje priamu a nepriamu diskrimináciu zakázanú týmto zákonom.

Skutkový stav, vnútroštátne konanie a prejudiciálne otázky

8. Pán Maniero je taliansky občan, ktorý sa narodil a býva v Nemecku. V roku 2013 získal na univerzite v Arménsku akademický titul „Bachelor of Laws“.

9. Dňa 11. decembra 2013 sa pán Maniero obrátil na Studienstiftung des deutschen Volkes e.V. (nemecká Nadácia pre akademické štipendiá, ďalej len „nadácia“), registrovanú asociáciu udeľujúcu štipendiá, s cieľom požiadať o štipendium v rámci právnického programu „Bucerius-Jura“ na podporu projektov právneho výskumu a štúdia v zahraničí. [6]

10. Nadácia odpovedala 17. januára 2014 a poukázala na to, že uchádzači museli absolvovať prvú štátnu skúšku z práva. Pán Maniero zareagoval, že „titul po piatich rokoch štúdia“, ktorý získal v Arménsku, bol porovnateľný s druhou právnickou štátnou skúškou, pretože predstavuje kvalifikáciu na pozíciu sudcu a advokáta v tejto krajine. Poznamenal, že podmienka účasti môže byť ako diskriminácia na základe etnického alebo sociálneho pôvodu v rozpore s AGG.

11. Pán Maniero sa o štipendium neuchádzal. V ďalšej korešpondencii s nadáciou uviedol, že záporný postoj nadácie ho odradil od toho, aby sa o program uchádzal.

12. Pán Maniero podal na Landgericht (Krajinský súd, Nemecko) žalobu, v ktorej požadoval, aby nadácia odstránila a ukončila diskrimináciu na základe jeho veku alebo jeho pôvodu a zaplatila mu náhradu škody 18 734,60 eura a cestovné náklady. Táto žaloba, ako aj nasledujúce odvolanie, boli zamietnuté.

13. Pán Maniero ďalej presadzoval svoje nároky prostredníctvom podania opravného prostriedku na Bundesgerichtshof (ďalej len „vnútroštátny súd“).

6 Cieľom nadácie je v súlade s jej stanovami podporovať vysokoškolské vzdelávanie mladých ľudí, ktorých veľký vedecký alebo umelecký talent a osobnosť vyvolávajú očakávania, že títo mladí ľudia dosiahnu osobitné úspechy pri službe spoločnosti. Cieľom programu „Bucerius-Jura“ je poskytnúť vysoko kvalifikovaným absolventom práva v Nemecku znalosti o zahraničných právnych systémoch a jazykoch, ako aj skúsenosti zo zahraničia.

14. Tento súd poznamenáva, že odvolanie môže byť úspešné iba vtedy, ak sa na udelenie štipendia vzťahuje koncept vzdelania uvedený v § 2 ods. 1 bode 7 AGG, ktorý preberá článok 3 ods. 1 písm. g) smernice 2000/43. Ak je to tak, nasledujúca otázka spočíva v tom, či požiadavka absolvovania prvej štátnej skúšky z práva predstavuje nepriamu diskrimináciu zakázanú § 3 ods. 2 AGG, ktorou sa preberá článok 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/43. V tomto kontexte sa vnútroštátny súd pýta Súdneho dvora na tieto otázky:

„1. Spadá poskytovanie štipendií zaregistrovaným združením, ktoré majú podporiť výskumné alebo študijné projekty v zahraničí, pod pojem ‚vzdelanie' v zmysle článku 3 ods. 1 písm. g) smernice 2000/43?

2. V prípade kladnej odpovede na prvú otázku:

Predstavuje v prípade poskytovania štipendií uvedených v prvej prejudiciálnej otázke podmienka účasti v podobe Erstes Juristisches Staatsexamen (prvá štátna skúška z práva) nepriamu diskrimináciu uchádzača v zmysle článku 2 ods. 2 písm. b) smernice 2000/43, keď uchádzač, ktorý je občan Únie, síce získal porovnateľný titul v štáte, ktorý nie je členom Európskej únie, bez toho, aby miesto, na ktorom vzdelanie získal, súviselo s etnickým pôvodom uchádzača, ale na základe svojho bydliska v tuzemsku a plynulého ovládania nemeckého jazyka mal rovnako ako vnútroštátny príslušník možnosť zložiť prvú štátnu skúšku po štúdiu práva v tuzemsku?

Vzniká pritom rozdiel, že štipendijným programom, bez toho, aby bola daná súvislosť s diskriminačnými znakmi, sa sleduje cieľ umožniť absolventom štúdia práva v Nemecku podporou výskumného alebo študijného projektu v zahraničí spoznať zahraničné právne systémy, získať skúsenosti v zahraničí a jazykové znalosti?"

15. Písomné pripomienky predložili nadácia, nemecká vláda a Európska komisia. Pán Maniero, nadácia, nemecká vláda a Komisia predniesli ústne pripomienky na pojednávaní 30. mája 2018.

16. Na žiadosť Súdneho dvora sa v týchto návrhoch obmedzujem na preskúmanie prvej otázky.

Posúdenie

17. Vnútroštátny súd sa pýta, či priznanie štipendií určených na podporu projektov výskumu a štúdií v zahraničí registrovaným združením spadá do rozsahu pôsobnosti článku 3 ods. 1 písm. g) smernice 2000/43, pretože súvisí so „vzdelaním". Na úvod poznamenávam, že táto vec sa týka pojmu „vzdelanie" v kontexte smernice 2000/43 a *nie* možných dôsledkov na uznávanie diplomov alebo voľného pohybu osôb.

18. Nadácia a nemecká vláda tvrdia, že pojem vzdelanie by sa mal vykladať tak, že nezahŕňa udeľovanie štipendií. Ich argumenty sa zakladajú hlavne na legislatívnej histórii a štruktúre smernice.

19. Komisia na druhej strane tvrdí, že smernica 2000/43 by mala byť vykladaná v širšom zmysle, čo je v súlade s tvrdením pána Maniera. Udelenie štipendií by preto malo spadať do rozsahu pôsobnosti pojmu „vzdelanie" v článku 3 ods. 1 písm. g).

20. Z ustálenej judikatúry vyplýva, že potreba jednotného uplatňovania práva Únie a zásady rovnosti si vyžaduje, aby sa zneniu ustanovenia práva Únie, ktoré výslovne neodkazuje na právo členských štátov na účely určenia jeho významu a rozsahu, spravidla poskytol nezávislý a jednotný výklad v celej Európskej únii. Znenie smernice 2000/43 neposkytuje konkrétne usmernenie o tom, ako treba chápať pojem „vzdelanie", ani neobsahuje žiadny odkaz na vnútroštátne právne predpisy, pokiaľ ide o význam tohto pojmu. Z toho vyplýva, že „vzdelanie" sa musí v zmysle smernice považovať za samostatný

koncept práva Únie, ktorú treba vykladať jednotne v členských štátoch.[7]

21. Podľa ustálenej judikatúry Súdneho dvora sa význam a rozsah pojmu, pre ktorý právo EÚ nestanovuje žiadnu definíciu, musí určiť v súlade s jeho obvyklým významom v bežnom jazyku, pričom sa zohľadní kontext, v ktorom sa používa, a ciele sledované právnou úpravou, ktorej je súčasťou.[8]

22. Vzdelanie sa bežne vníma ako „akt alebo proces získavania vedomostí, najmä systematicky počas detstva a dospievania“.[9] Nechýbajú ilustračné definície „vzdelania“;[10] Medzinárodná štandardná klasifikácia vzdelania (2011) uvádza: „procesy, pomocou ktorých spoločnosti zámerne odovzdávajú svoje generované informácie, poznatky, porozumenie, postoje, hodnoty, zručnosti, kompetencie a správanie. Zahŕňa komunikáciu určenú na dosiahnutie vzdelania“.[11] Z toho vyplýva, že vzdelanie je intelektuálny proces. Vzdelanie sa skladá z dvoch aspektov, z ktorých jeden je podstatný („intelektuálny“) a druhý funkčný (je to „proces“). Zvyčajne, ale nie vždy, sa vzdelávanie uskutočňuje v škole alebo na univerzite. Zahrnula by som výskum, ak sa uskutočňuje vo vzdelávacom zariadení, keďže cieľom takéhoto výskumu je získavať a prenášať poznatky skôr ako využitie na komerčné ciele. Napriek tomu, že pri odkaze na vzdelanie sa majú na mysli hlavne mladí ľudia, je dôležité zdôrazniť, že vzdelávanie sa týka všetkých vekových skupín. Celoživotné vzdelávanie dnes hrá dôležitú úlohu v profesionálnom a osobnom vývoji jednotlivcov.[12] Takisto existujú iniciatívy, ako napríklad „université du troisième age“, umožňujúce tým, ktorí odišli z aktívneho ekonomického života, aby rozšírili svoje vedomosti.

23. Zo zvyčajného významu slova „vzdelanie“, ktorý je podľa môjho názoru veľmi široký, nie je zjavné, či je udeľovanie štipendií nevyhnutne zahrnuté do jeho pôsobnosti.

24. Preto sa zameriam na kontext a cieľ pravidiel, ktorých súčasťou je tento pojem.

7 Pozri v tomto zmysle rozsudok z 2. marca 2017, J. D. (C-4/16, EU:C:2017:153, body 23 a 24 a citovaná judikatúra).

8 Rozsudok z 3. septembra 2014, Deckmyn a Vrijheidsfonds (C-201/13, EU:C:2014:2132, bod 19 a citovaná judikatúra).

9 Táto definícia vzdelania sa nachádza v Collins English Dictionary. Oxfordský anglický slovník ho definuje ako „proces poskytovania alebo prijímania systematickej výučby, najmä v škole alebo na univerzite“. Spoločne tieto dve definície zodpovedajú bežnému pochopeniu toho, čo znamená „vzdelanie“.

10 Vo francúzštine sa mi zdá, že definícia „vzdelania“ zo strany Petit Robert je ešte širšia: „mise en œuvre des moyens proprese à assurer la formation et le developement d'un être humain“. V nemeckom jazyku, ktorý je jazykom konania vo veci samej, Duden – Deutsches Universalwörterbuch uvádza v rámci „Bildung”, „das Bilden (5), Erziehung: die B. der Jugend; mehr für die B. tun; b) das Gebildetsein; das Ausgebildetsein; erworbenes Allgemeinwissen: eine wissenschaftliche, künstlerische, humanistische B.; seine B. vervollständigen, vertiefen; eine umfassende B. besitzen; eine vorzügliche B. erhalten; ein Mann von B. (ein gebildeter Mann); das gehört zur allgemeinen B. (das sollte jeder Gebildete wissen); c) (seltener) gutes Benehmen: sie hat keine B. (weiß nicht, was sich schickt)“.
Z etymologického hľadiska sa z prieskumu rôznych jazykových verzií smernice ukazuje, že sedem z nich (angličtina: „education“, francúzština: „éducation“, maltčina: „edukazzjoni“, poľština: „edukacji“, portugalčina: „educação“, rumunčina: „educaţia“ a španielčina: „educación“) používajú slovo etymologicky odvodené z latinského slovesa *educare*„vychovávať, chovať, vzdelávať“, súvisiace s *educere*„vynášať, viesť“.

11 Medzinárodná štandardná klasifikácia vzdelávania je odkazom na medzinárodnú klasifikáciu pre organizáciu vzdelávacích programov a súvisiacich kvalifikácií podľa úrovní a oblastí navrhovaných Organizáciou spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru. Táto definícia je čiastočne reprodukovaná ako definícia „vzdelávania“ podľa článku 2 písm. d) nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 452/2008 z 23. apríla 2008 o tvorbe a vývoji štatistiky vzdelávania a celoživotného vzdelávania (Ú. v. EÚ L 145, 2008, s. 227).

12 Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1288/2013 z 11. decembra 2013, ktorým sa zriaďuje „Erasmus+“: program Únie pre vzdelávanie, odbornú prípravu, mládež a šport, a ktorým sa zrušujú rozhodnutia č. 1719/2006/ES, č. 1720/2006/ES a č. 1298/2008/ES (Ú. v. EÚ L 347, 2013, s. 50), definuje „celoživotné vzdelávanie“ ako „všetky formy všeobecného vzdelávania, odborného vzdelávania a prípravy, neformálneho vzdelávania a informálneho učenia sa, ktoré človek absolvuje počas života a ktorého výsledkom je zlepšenie vedomostí, zručností a kompetencií alebo zapojenie do spoločnosti z osobného, občianskeho, kultúrneho, spoločenského hľadiska a/alebo hľadiska zamestnania vrátane poskytovania služieb profesijnej orientácie a poradenstva.“

25. Účelom smernice 2000/43 je ustanovenie rámca boja proti diskriminácii na základe rasy alebo etnického pôvodu, so zámerom uplatniť zásady rovnakého zaobchádzania v členských štátoch.[13] V rámci svojej pôsobnosti konkrétne vyjadruje zásadu nediskriminácie na základe rasy a etnického pôvodu, ktorá je zakotvená v článku 21 Charty.[14] Preambula smernice opisuje ochranu proti diskriminácii ako univerzálne právo a na tento účel odkazuje na rôzne medzinárodné dohody uznávajúce toto právo.[15]

26. Okrem toho sa v odôvodneniach 9, 12 a 13 snažil zákonodarca Únie objasniť, že na jednej strane diskriminácia založená na rasovom alebo etnickom pôvode môže sťažiť dosiahnutie cieľov Zmluvy, najmä dosiahnutie vysokého stupňa zamestnanosti a sociálnej ochrany, hospodársku a sociálnu súdržnosť a jednotu, zvyšovanie životnej úrovne a kvality života, ako aj dosiahnutie toho, aby sa Európska únia stala územím slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, a že na druhej strane zákaz akejkoľvek diskriminácie tohto druhu, ktorý táto smernica zavádza v oblastiach, ktoré upravuje, má zabezpečiť rozvoj demokratických a tolerantných spoločností, ktoré umožňujú účasť všetkých osôb bez ohľadu na ich rasový alebo etnický pôvod.[16]

27. Rozsah pôsobnosti smernice 2000/43 je široký. *Ratione personae* zahŕňa všetky fyzické osoby a chráni ich pred diskrimináciou na základe rasového alebo etnického pôvodu.[17] Táto ochrana sa vzťahuje na verejný i súkromný sektor, vrátane verejných subjektov.[18] *Ratione materiae* ide nad rámec prístupu k zamestnaniu a samostatnej zárobkovej činnosti a zahŕňa všetky oblasti taxatívne vymenované v článku 3 ods. 1[19]

28. Podľa ustálenej judikatúry Súdneho dvora s ohľadom na cieľ smernice 2000/43 a povahu práv, ktoré má chrániť, jej rozsah pôsobnosti nemožno vymedziť reštriktívne.[20] Tento záver sa vzťahuje na pojmy smernice, ktoré vymedzujú jej vecný rozsah, ako je zamestnanie, odborné poradenstvo a odborná príprava, pracovné podmienky, sociálna ochrana a výhody a samozrejme aj vzdelanie.[21]

29. Zahŕňa tak široký výklad pojmu „vzdelanie“ aj udeľovanie štipendií?

30. Udeľovanie štipendií nezodpovedá ako také intelektuálnemu procesu, ktorý predstavuje vzdelanie. Týka sa prístupu k vzdelaniu.

31. Prístup k vzdelaniu je však podľa môjho názoru základnou súčasťou samotného vzdelania, najmä v kontexte právneho nástroja boja proti diskriminácii.

32. Na účely boja proti diskriminácii, ak by bol prístup k vzdelaniu vynechaný, čo by ostalo v rámci pojmu „vzdelanie“? V triede (berúc na vedomie klasický pohľad na vzdelanie), môže každý sedieť vpredu a každý môže klásť otázky. V dnešnej dobe by bolo nepredstaviteľné, že určitá etnická skupina musí sedieť vzadu a nesmie sa obrátiť na učiteľa. Rovnako samozrejme by všetci študenti mali byť hodnotení podľa rovnakých kritérií, podľa svojich zásluh a nie podľa rasy alebo etnického pôvodu a všetci študenti by mali získať rovnaký diplom po úspešnom absolvovaní rovnakých vyučovacích

13 Článok 1.

14 Rozsudok zo 16. júla 2015, ČEZ Razpredelenie Bălgarija (C-83/14, EU:C:2015:480, body 58 a 72 a citovaná judikatúra).

15 Odôvodnenie 3.

16 Pozri tiež rozsudok zo 16. júla 2015, ČEZ Razpredelenie Bălgarija (C-83/14, EU:C:2015:480, bod 74).

17 Článok 3 ods. 1 a odôvodnenie 16. Poskytnutá ochrana sa v prípade potreby vzťahuje aj na právnické osoby, ak sú obeťami diskriminácie z dôvodu rasového alebo etnického pôvodu ich členov.

18 Článok 3 ods. 1.

19 Pozri odôvodnenie 12 smernice a rozsudok z 12. mája 2011, Runevič-Vardyn a Wardyn (C-391/09, EU:C:2011:291, body 41 a 42). V tomto ohľade je jeho rozsah širší ako rozsah pôsobnosti smernice Rady 2000/78/ES, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolaní (Ú. v. ES L 303, 2000, s. 16).

20 Rozsudok zo 16. júla 2015, ČEZ Razpredelenie Bălgarija (C-83/14, EU:C:2015:480, bod 42 a citovaná judikatúra).

21 Pozri na tento účel, v rámci prístupu a dodaniu tovaru, článok 3 ods. 1 písm. h) smernice 2000/43, rozsudok zo 16. júla 2015, ČEZ Razpredelenie Bălgarija (C-83/14, EU:C:2015: 480, bod 43).

hodín.[22] Možnosť byť za rovnakých podmienok prijatý na všetky školy a na všetky vyučovacie hodiny však zodpovedá *prístupu* k vzdelaniu. Bez tohto prístupu nemôže existovať žiadne vzdelanie. Aby bolo jasné, slovo „vzdelanie" nevyhnutne zahŕňa slová „prístup k vzdelaniu"; vzájomne koexistujú a sú na sebe závislé a rozdeliť ich by znamenalo zbaviť smernicu jej cieľa bojovať proti diskriminácii v oblasti vzdelávania.

33. Samozrejme, prístup k vzdelaniu má mnoho zložiek. Mohlo by ísť o fyzický prístup do budovy; zavedenie systému *numerus clausus*, aby sa počty študentov kontrolovali; možnosť požičať si alebo zakúpiť knihy; možnosť uhrádzať životné náklady (medzi mnohými ďalšími). Preto školy, univerzity a iné inštitúcie často udeľujú štipendiá na pokrytie poplatkov za vzdelávacie programy, cestovné náklady spojené so štúdiom v zahraničí alebo náklady na údržbu (či už v peniazoch alebo v naturáliách, ako je bezplatné ubytovanie alebo stravovanie).

34. Financovanie je základným aspektom prístupu k vzdelaniu. Vylúčenie určitej etnickej skupiny z týchto finančných prostriedkov, najmä pre vzdelávacie programy, ktorých poplatky sú veľmi vysoké, znamená vylúčenie tejto skupiny zo vzdelania. To zachováva akúkoľvek existujúcu diskrimináciu voči príslušnej skupine. Ako Komisia uviedla vo svojom návrhu tejto smernice, kvalitné vzdelanie je nevyhnutným predpokladom úspešnej integrácie do spoločnosti a nemalo by sa zanedbávať rovnaké zaobchádzanie vo výberových konaniach (teda prístupu k vzdelaniu).[23] Teleologický výklad pojmu „vzdelanie" sa jednoznačne prikláňa v prospech začlenenia aspektov prístupu k vzdelaniu do rozsahu pôsobnosti smernice.

35. Analýza pojmu „vzdelanie" vo všeobecnejšom kontexte práva Únie ukazuje na rovnaký záver. Právo na vzdelanie (a prístup k odbornej príprave), ako aj ochrana pred diskrimináciou na základe rasy alebo etnického pôvodu sú základnými právami uznanými v článkoch 14 a 21 Charty. Pri rozhodovaní o výklade pojmu „vzdelanie" v kontexte smernice 2000/43 je dôležité mať na pamäti, že otázka sa nachádza na križovatke dvoch základných práv.

36. Judikatúra Súdneho dvora už v oblastiach týkajúcich sa rovnakého zaobchádzania vykladala pojem vzdelanie v širšom zmysle, aby zahŕňal aspekty prístupu k vzdelaniu. Preto v konaní iniciovanom dvoma nemeckými študentmi, ktorým Holandsko odmietlo poskytnúť financovanie štúdií rovnakým spôsobom ako v prípade holandských študentov, Súdny dvor rozhodol, že zásada rovnakého zaobchádzania sa pri prijímaní do vzdelávacích kurzov pre deti migrujúcich pracovníkov v článku 12 nariadenia (EHS) č. 1612/68[24] odvoláva nielen na pravidlá týkajúce sa samotného prijímania, ale aj na všeobecné opatrenia určené na uľahčenie účasti na vzdelávaní.[25]

37. Podobne pri výklade článku 7 Zmluvy o EHS (teraz článok 21 ods. 2 ZFEÚ) Súdny dvor rozhodol, že rovnaké zaobchádzanie týkajúce sa podmienok prístupu k odbornému vzdelávaniu sa uplatňuje nielen na požiadavky stanovené príslušnou vzdelávacou inštitúciou, ako sú poplatky za zápis, ale aj akékoľvek opatrenie, ktoré môže brániť výkonu tohto práva, ako napríklad právo na pobyt v členskom štáte, v ktorom sa kurz koná.[26]

22 Na tomto mieste poznamenávam, že segregácia pri vzdelávaní na základe rasových alebo etnických dôvodov bola normou v režime apartheidu v Južnej Afrike; a ženy, aj keď zložili presne rovnaké skúšky ako ich mužskí kolegovia, neboli prijaté do programov na univerzite v Cambridge až do decembra 1947.

23 Návrh smernice Rady, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod, KOM(1999) 566 v konečnom znení (ďalej len „návrh Komisie"), s. 5.

24 Nariadenie Rady z 15. októbra 1968 o slobode pohybu pracovníkov v rámci Únie (Ú. v. ES L 257, 1968, s. 2; Mim. vyd. 05/001, s. 15) zrušené nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 492/2011 z 5. apríla 2011 o slobode pohybu pracovníkov v rámci Únie (Ú. v. EÚ L 141, 2011, s. 1). Poznamenávam, že toto nariadenie slúžilo ako inšpirácia pre Komisiu a jej vysvetleniu niektorých pojmov použitých v smernici 2000/43; návrh Komisie, s. 7.

25 Pozri rozsudok z 15. marca 1989, Echternach a Moritz (389/87 a 390/87, EU:C:1989:130, bod 33). V predchádzajúcom prípade aj vo vzťahu k článku 12 nariadenia č. 1612/68 Súdny dvor rozhodol v rozsudku z 3. júla 1974, Casagrande (9/74, EU:C:1974:74, bod 7), že „integrácia predpokladá, že v prípade dieťaťa zahraničného pracovníka, ktorý chce mať stredoškolské vzdelanie, toto dieťa môže využiť dávky... súvisiace so vzdelávacími príspevkami za rovnakých podmienok ako štátni príslušníci, ktorí majú rovnaké postavenie".

26 Rozsudok z 26. februára 1992, Raulin (C-357/89, EU:C:1992:87, bod 34).

38. V rozsudku Bidar Súdny dvor vysvetlil, že po zavedení pojmu občianstvo Únie do Zmluvy o ES a kapitoly venovanej okrem iného vzdelávaniu a odbornej príprave, situácia občana Únie, ktorý má legálny pobyt v inom členskom štáte, spadá do pôsobnosti zákazu diskriminácie na základe štátnej príslušnosti na účely získania pomoci študentom, ktorá je určená na pokrytie životných nákladov, a to vo forme dotovanej pôžičky alebo grantu. Súdny dvor nerozlišoval medzi rôznymi aspektmi prístupu k vzdelaniu, na ktoré sa vzťahuje financovanie.[27]

39. Okrem toho, ako Komisia uviedla na pojednávaní, napriek tomu, že článok 165 ZFEÚ upravujúci právomoci Európskej únie v oblasti vzdelávania výslovne neuvádza financovanie štúdií, tento článok slúžil ako právny základ na vytvorenie programu Erasmus+, ktorý okrem iného zahŕňa financovanie vzdelávacej mobility jednotlivcov.[28] Podľa môjho názoru to odráža význam, ktorý pripisuje zákonodarca EÚ prístupu k vzdelaniu ako základnému aspektu vzdelania.

40. Na účely rozhodnutia, či poskytnutie štipendia alebo grantu spadá do pôsobnosti článku 3 ods. 1 písm. g) smernice 2000/43, by som nehľadala usmernenie v článku 11 ods. 1 písm. b) smernice Rady 2003/109/ES (idea, ktorá bola preskúmaná na pojednávaní).[29] Toto ustanovenie sa týka rovnakého zaobchádzania medzi osobami s dlhodobým pobytom a štátnymi príslušníkmi hostiteľského členského štátu vo vzťahu k „všeobecnému vzdelávaniu a odbornému vzdelávaniu, vrátane študijných grantov, v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi“. Z odkazu na „vnútroštátne právne predpisy“ vyplýva, že výklad tohto ustanovenia, pokiaľ ide o „študijný grant“, sa nemá uskutočňovať podľa zásad uplatniteľných na autonómne pojmy práva Únie (pozri body 20 a 21 vyššie). Vzhľadom na tieto okolnosti a vzhľadom na odlišnú osobnú a vecnú pôsobnosť týchto dvoch smerníc nepovažujem za vhodné vychádzať zo smernice 2003/109 na účely výkladu pojmu „vzdelanie“ v rámci smernice 2000/43.

41. Pokiaľ ide o legislatívnu históriu smernice 2000/43, článok 3 ods. 1 písm. g) návrhu Komisie v súvislosti s rozsahom pojmu „vzdelanie“ vysvetľoval, že má zahŕňať „granty a štipendiá pri plnom rešpektovaní zodpovednosti členských štátov o obsahu výučby a organizácii vzdelávacích systémov a ich kultúrnej a jazykovej rozmanitosti“.[30] Tieto vysvetlenia však boli odstránené z konečného znenia smernice prijatého Radou. Nadácia a nemecká vláda sa domnievajú, že to naznačuje, že zákonodarca Únie sa úmyselne rozhodol vylúčiť granty a štipendiá z rozsahu pôsobnosti tohto ustanovenia.

42. S takýmto výkladom nesúhlasím.

43. Veta, ktorá bola odstránená z konečného znenia, zahŕňala aj povinnosť rešpektovať zodpovednosť členských štátov za obsah výučby a organizáciu ich vzdelávacích systémov. Táto veta obsahuje doslovné znenie článku 165 ods. 1 ZFEÚ, v ktorom sa stanovuje právomoc Únie v oblasti vzdelávania. Hoci tento článok nepatrí medzi právny základ smernice 2000/43, vecná pôsobnosť tejto smernice sa prirodzene obmedzuje na právomoci udelené Únii.[31] Zámer zákonodarcu, keď odstránil vetu „pri plnom rešpektovaní zodpovednosti členských štátov za obsah výučby a organizáciu vzdelávacích systémov a ich kultúrnu a jazykovú rozmanitosť“ z článku 3 ods. 1 písm. g) smernice 2000/43, preto nemohol zmeniť rozsah pôsobnosti tohto ustanovenia. Hoci zámer zákonodarcu pri vypustení tohto textu nie je istý, za pravdepodobné vysvetlenie možno nesporne považovať odstránenie tautologického znenia. Vypustenie zjednodušuje znenie ustanovenia bez zmeny jeho rozsahu pôsobnosti, pričom

27 Rozsudok z 15. marca 2005, C-209/03, EU:C:2005:169, body 39 až 42. Tento rozsudok znamenal pokrok oproti predchádzajúcej judikatúre, kde Súdny dvor rozhodol, že v štádiu vývoja práva Spoločenstva (v tej dobe), vzdelávanie a pomoc poskytovaná študentom na obživu a odbornú prípravu nespadajú do právomoci EHS; pozri rozsudok z 21. júna 1988, Lair (39/86, EU:C:1988:322, bod 15).

28 Nariadenia (EÚ) č. 1288/2013.

29 Smernica 2003/109 z 25. novembra 2003 o právnom postavení štátnych príslušníkov tretích krajín, ktoré sú osobami s dlhodobým pobytom (Ú. v. EÚ L 16, 2004, s. 44; Mim. vyd. 19/006, s. 272).

30 Návrh Komisie, s. 8.

31 Článok 3 ods. 1 smernice.

odstránenie odkazu na právomoci členských štátov zdôrazňuje autonómnu povahu použitých pojmov. Logicky sa rovnaký záver týka prvej časti vety, ktorá bola odstránená, a to „vrátane grantov a štipendií“. Nadácia a nemecká vláda tvrdia, že tieto slová boli vypustené, aby sa zúžila definícia. Opak by však mohol byť rovnako pravdou: a to, že účelom vypustenia bolo zabezpečiť širokú definíciu.

44. Tento záver nie je ovplyvnený skutočnosťou, že ďalšie pojmy vymedzujúce rozsah pôsobnosti smernice [v písmenách a) až e) a h) článku 3 ods. 1] sa ďalej vysvetľujú vetou začínajúcou „vrátane“. Nie som ani presvedčená o tom, že skutočnosť, že odborné poradenstvo a odborná príprava sú v článku 3 ods. 1 písm. b) uvedené osobitne, preukazuje zámer zúžiť rozsah pojmu vzdelanie.

45. Poradenstvo pri voľbe povolania a odborná príprava sú úzko spojené s prístupom k zamestnaniu a sú preto spomenuté priamo po tomto aspekte. V čase, keď odborná príprava bola jediným pojmom spojeným so vzdelaním v Zmluve o EHS, Súdny dvor konštatoval, že vo všeobecnosti univerzitné štúdium predstavuje „odbornú prípravu“ v zmysle článku 128 EHS, a teda doplnkový poplatok za zápis študentov, ktorí boli štátnymi príslušníkmi iných členských štátov, predstavoval diskrimináciu na základe štátnej príslušnosti v rozpore s článkom 7 EHS. Je zrejmé, že v tomto prípade Súdny dvor vykladal pojem „odborné vzdelávanie“ široko a účelne tak, aby zakazoval diskrimináciu na základe štátnej príslušnosti pri vysokoškolskom vzdelávaní. Tu existuje analógia s prebiehajúcim konaním, keďže rovnaké metódy výkladu by sa mali použiť na dosiahnutie širšieho uplatnenia predmetného pravidla. [32]

46. Komisia na pojednávaní uviedla, že na priznanie štipendií sa môže vzťahovať aj článok 3 ods. 1 písm. f) smernice 2000/43 (sociálne výhody). Táto otázka môže byť dôležitá, ak by Súdny dvor dospel k záveru, že udeľovanie štipendií nespadá do pôsobnosti pojmu vzdelávanie.

47. V návrhu Komisie sa uvádza, že sociálne výhody sú hospodárskeho alebo kultúrneho charakteru, ako napríklad zvýhodnené cestovné vo verejnej doprave alebo dotované stravovanie v školách pre deti z rodín s nízkymi príjmami. [33] Súdny dvor už rozhodol, že pomoc poskytnutá na výživu a vzdelanie s cieľom absolvovať vysokoškolské štúdium preukázané odbornou kvalifikáciou predstavuje sociálnu výhodu v zmysle článku 7 ods. 2 nariadenia č. 1612/68. [34] Podľa môjho názoru ide o financovanie štúdia, ktoré je „horizontálne“ – to znamená, ktoré sa poskytuje každému podľa kritérií, ktoré sa vzťahujú napríklad na príjmovú alebo zamestnaneckú situáciu študentov alebo ich rodičov. Takéto prípady považujem za súvisiace s prístupom k „vzdelaniu“ a predstavujúce „sociálnu výhodu“. To znamená, že nie je možné vylúčiť prekrývanie rozsahu týchto dvoch ustanovení. Ak sa však finančné prostriedky udeľujú obmedzenému počtu študentov podľa kritérií týkajúcich sa ich akademických výkonov alebo iných zásluh (ako sa zdá v prípade vo veci samej), domnievam sa, že toto financovanie by malo spadať do pôsobnosti pojmu „vzdelanie“.

48. Z vyššie uvedeného vyplýva, že pojem „vzdelanie“ v kontexte smernice 2000/43 musí byť vykladaný v širšom zmysle a zahŕňa aspekty, ktoré súvisia s prístupom k vzdelaniu, ako je financovanie prostredníctvom štipendií. Musí však existovať skutočná väzba medzi financovaním a vzdelaním. Štipendium má takúto väzbu, pokiaľ pokrýva napríklad školné a poplatky, cestovné náklady spojené s kurzami, ktoré sa uskutočňujú v inom štáte, alebo životné náklady, ak ich cieľom je umožniť študentom, aby sa zúčastnili na kurzoch. [35] Je úlohou vnútroštátneho súdu overiť tieto aspekty.

32 Pozri rozsudok z 2. februára 1988, Blaizot a i (24/86, EU:C:1988:43, body 10 až 24, najmä však 19, 20 a 24).

33 Návrh Komisie, s. 7.

34 Pozri rozsudok z 15. decembra 2016, Depesme a i. (C-401/15 až C-403/15, EU:C2016:955, bod 38 a citovaná judikatúra). Návrh Komisie sa výslovne inšpiruje (na strane 7) nariadením č. 1612/68, pokiaľ ide o pojem „sociálne výhody“.

35 V tejto súvislosti zastávam názor, že právo Únie sa zjavne vyvíjalo, pretože Súdny dvor vo svojom rozsudku z 21. júna 1988, Brown (197/86, EU:C:1988:323, bod 18) rozhodol, že „pri súčasnom rozvoji práva Spoločenstva, pomoc poskytovaná študentom na účely štúdia a odbornej prípravy v zásade nepatrí do pôsobnosti Zmluvy o EHS na účely jej článku 7“. Pozri rozsudok z 15. marca 2005, Bidar (C-209/03, EU:C:2005:169, body 39 až 42), už citovaný v bode 38 vyššie. To platí, *a fortiori*, v kontexte smernice 2000/43, berúc do úvahy jej štruktúru a cieľ, ako sú analyzované v bode 24 a nasl. vyššie.

49. Preto sa domnievam, že pojem „vzdelanie“ v zmysle článku 3 ods. 1 písm. g) smernice 2000/43 zahŕňa poskytovanie štipendií, ktoré majú podporiť výskumné alebo študijné projekty v zahraničí. Je úlohou vnútroštátneho súdu overiť existenciu skutočnej väzby medzi poskytnutým financovaním a „vzdelaním“.

Návrh

50. Vzhľadom na predchádzajúce úvahy navrhujem, aby Súdny dvor odpovedal na prejudiciálnu otázku položenú Bundesgerichtshof (Spolkový súdny dvor, Nemecko) takto:

Pojem „vzdelanie“ v zmysle článku 3 ods. 1 písm. g) smernice Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod, zahŕňa poskytovanie štipendií, ktoré majú podporiť výskumné alebo študijné projekty v zahraničí. Je úlohou vnútroštátneho súdu overiť existenciu skutočnej väzby medzi poskytnutým financovaním a „vzdelaním“.